

הספר, התולדות, האדם. מימין: מורן הגאון הגדול רבי ידידיה טייאה וייל צוק"ל וספרו 'הגדה של פסח - מרבה לספר', משמאל: מורן הגאון הגדול רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים - האדר"ת צוק"ל וספרו 'אחרית הימים'

הסכמה לססתת

שני גאוני עולם השתמשו ב'תכסיס' ייחודי כדי להסתיר את זהותם כמחברי ספריהם: בראש הספר מתנוססת 'הסכמה' אותה הם מעניקים לספר, כאילו נתבקשו לכך מאת מחבר הספר, המבקש לשמור על עילום שמו | ואיך נחשף ב'אקראי' סודם הכמוס

צילומים: גנזך קידוש השם

הרב ישראל דן |

על חלום מפליא ומעניין אותו חלם באישון ליל,

בדעתו שבוודאי באו לרמז לו מהשמים את דבריו של הלל הזקן (ברכות סג.): "בשעת המפזרים, כנס... אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו, כנס". היינו, האדר"ת הבין שבחלום זה טמון מסר שמימי לפיו מוטב יהיה מאלו המכניסים את דברי תורתם פנימה ולא מפיצים ומפזרים בשעה שכזאת בה אין התורה חביבה על בני אותו הדור, דוגמת אותו אדם פשוט שהוציא את ספר התורה.

האדר"ת מטעים, כי לדעתו הייתה כוונת החלום להעביר לו מסר ממוקד על חיבור ספציפי אותו שלח אל בית הדפוס באותם הימים ועסק בעניין מצוות וידוי וביעור מעשרות בזמן הזה: "והוא רמז נרמז לי על דבר רצוני להדפיס קונטרס 'אחרית השנים' על דבר מצות הביעור והוידוי, ואשר כבר שלחתי לבית הדפוס בע"ה".

אמנם, האדר"ת לא היה משוכנע לחלוטין שזו היא כוונת החלום. "אך הרהרתי אחרי זה דאולי יש לומר דאין קפידא כל כך גם בההכנסה להיכל... דאדרבה ראוי לכבד הכנסת ספר תורה להיות גדול בציבור, ומשום מעלין בקודש..." את לבטיו העלה האדר"ת על הכתב בתוך ספרו 'בחלום

מספר הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים, מי שנודע בכינויו 'האדר"ת'.

היה זה ב'ליל שישי', ערב שבת

קודש פרשת ויקהל-פקודי, כ"ב באדר תרנ"ג. האדר"ת באותם הימים מכהן כרבה של העיר פוניבז' המעטירה. והנה, בחלומו, הוא ניצב לו בבית הכנסת לעת קריאת התורה. את ספר התורה הוציא מארון הקודש "איש פחות", אדם המוני ממשוטי העם. לאחר הקריאה בתורה, כיבד הגבאי את האדר"ת להיות זה שיכניס את ספר התורה חזרה אל היכלו.

השתומם האדר"ת מאוד על חזיון זה, שכן כיבוד שכזה של הכנסת הספר לארון הקודש לא היה מקובל ליתנו לרב העיר: "ותמהתי על זה, שדבר זה אין מכבדים לאיש כערכי". מה גם שבהוצאת הספר-תורה, כאמור, התכבד אחד ממשוטי העם. אולם, מספר האדר"ת, כי הוא התיישב

קרובי האדר"ת שיתפו פעולה. העיירה פוניבז'

**“בפועל, לא החזיר
האדר"ת את הגלגל
אחורנית: הספר אכן
יצא לאור. אולם
הרפתקאות שונות
עברו הן על ספר זה
והן על ספר נוסף אותו
הדפיס האדר"ת בחייו,
בשריפה גדולה אשר
כילתה את הספרים.
וכיוצא בזה, גם לאחר
פטירתו...”**

שם:

“הן כל יקר ראתה עיני בהספר ‘זכר למקדש’, מעט הכמות ורב האיכות, אשר מחברו יסדו על זכרון מצות הקהל, ושמתתי מאד כי נמצא גואל למצוה זו. ואפריון נמטיה להרב הג' המחבר שליט"א, המקום יהיה בעזרו...”

“המספרים המעליבים האלה!”

ידידי המחבר שיתפו פעולה במלאכת ההסתרה גם של ספר זה. הנה כך כותב הג'ר עזרא אלטשולר, בעל ‘תקנת עזרא’ בחיבורו על הרמב"ם הלכות חגיגה (שנתר בכת"י, והקטע שלפנינו נדפס ב‘מוריה’ אב תשנ"ד):

“בשנת תרמ"ט נדפס ספר קטן של איזה עלים, אשר המחבר קראו בשם קונטרס ‘זכר למקדש’. והמחבר העלים שמו מרוב חסידותו וענותנותו... ואני ידעתי את המחבר הקונטרס ‘זכר למקדש’ שהיה גאון גדול מפורסם וצדיק יסוד עולם וחיבה יתירה היתה נודעת לי ממנו זצ"ל, והוא הדפיס את הקונטרס הזה ושלחו לכמה רבנים בעלים שמו עד אשר גם הוצאות הבית דואר לא הושב לו ומכל שכן הוצאות הדפוס, ובאשר לא ידעו מי הוא זה המחבר לא שמים עליו עין ואידי דוטר מירכס. וגם הרבה עקסעמפלרין [עותקים] יחד עם הסטארעטיפין [לוחות] נשרפו אצל המחבר דהשרפה הגדולה אשר היתה בעיר מקום כבודו. וכאשר נסע לירושלים ושם מנוחתו כבוד לא נשאר גם אצל בנו היושב ברוסיה אפילו עקסעמפלר אחד לעצמו. לכן אני מוצא לנפשי חובה רוב דבריו רובם ככולם שבקונטרס הזה להביא בפרק הבא שבדבריו כמעט כולם מיוסדים על פרק הזה וזכות המחבר יגן עלינו ואל כל ישראל אמין.”

בדבריו אלו אנו למדים על גורלו הטראגי של הספר. ואכן גם המו"ל, ר"י סובלסקי, במכתבו המתפרסם במאסף ‘כנסת הגדולה’ (בשנת תר"ג. והועתק בספר ‘אדרת אליהו’, עמ' פ"ה), מתאונן על אי היענות הציבור לרכישת החוברת, עד שהיא

גדולים דברי החתם סופר ז"ל במה שהרעיש שמדפיסים בלא הסכמות. ואכן מלבד “הסכמה” זו גם עיטר האדר"ת את חיבורו בהסכמותיהם של הנצי"ב מוולוז'ין ובעל ‘ערוך השולחן’ שמתייחסים לכך שהמחבר האלמוני הוא מגדולי הרבנים בדורו.

מחבר ההגהות!

כנראה גם קרוביו וידידיו של האדר"ת שיתפו איתו פעולה במלאכת ההסתרה. הנה הג'ר אליהו מרדכי רבינוביץ, שאר בשרו של האדר"ת, כותב בספרו ‘תורת מרדכי’ (י"ד ס' קנז) כי הגיע אליו קונטרס ‘אחרית השנים’ והוא אינו מציין את שם המחבר, למרות שבמקומות אחרים הוא מזכיר את האדר"ת. אם כי ייתכן כי אף הוא לא היה מודע לזהות הכותב. צאו וראו גם בראש הספר ‘בכורי שלמה’ של הג'ר שלמה אברהם רזקטא (פיטרוקוב תרנ"ד) בה מתאר המחבר את האדר"ת כמחבר “ההגהות” על ספר ‘אחרית השנים’! הגהות גרידא, מבלי לדעת כי האדר"ת הוא מחבר הספר כולו!

אולם לימים, הדבר התפרסם יותר ויותר. וכך באה לנו עדותו של הגאון רבי יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי בספרו ‘עיר הקודש והמקדש’ (ח"ד, פרק טו, 1): “והנה בנוגע לוידי מעשר הוציא הגאון האדר"ת זצ"ל קונטרס מיוחד בשנת תרנ"ג בהיותו עוד רב בעיר פוניבז' והדפיס הקונטרס בעלום שמו, עד כדי כך שגם הוא נתן הסכמה על הקונטרס ההוא. ובבואו להיות רב בירושלם בשנה תרס"א וכבר נודע לי ומחבר הקונטרס הוא האדר"ת, מסר לי את הקונטרס ההוא והתאונן על מה שאין נוהגין כן.” נציין שבדורנו יצא לאור הספר ‘אחרית השנים’ במהדורה מפוארת על ידי הוצאת ‘חברת אהבת שלום’ עם תוספות הערות של האדר"ת שנכתבו על גוף הספר, מה שמשלים לחלוטין את הספר ואת זיהויו.

תקדים ‘זכר למקדש’

לא הייתה זו הפעם הראשונה בה הדפיס האדר"ת ספר בעילום שמו ואף השתמש באותו תכסיס מחוכם של כתיבת הסכמה למחבר: כבר בשנת תרמ"ט יצא לאור בווארשא ספר ‘זכר למקדש’ בענייני מצוות הקהל, בעילום שם המחבר, כאשר בדף השער נאמר: “חובר מאת פלא”.

בהקדמתו לספר אף מזהיר המחבר כי הוא אינו מרשה לגלות את שמו: “והנני מלא תקוה בעזר השי"ת ותוה"ק שאנצל משגיאות, כי אין כוונתי ח"ו בשביל ממון או כבוד, ולזאת אינני מגלה שמי ואיני מרשה לזולתי לגלות שמי”.

וכך גם על ספר זה מתנוססת הסכמתו הנלהבת של האדר"ת, בתוספת הערות על הספר, וכך באו דבריו

אדבר' המצוי עדיין טמון בכת"י ועדיין לא ראה אור עולם. רק הקטע הספציפי עליו אנו דנים נדפס כלשונו של האדר"ת, ע"י הר"י זולדן בתוך הספר “הודאת הארץ” (עמ' 230).

בפועל, לא החזיר האדר"ת את הגלגל אחורנית: הספר אכן יצא לאור. אולם הרפתקאות שונות עברו הן על ספר זה והן על ספר נוסף אותו הדפיס האדר"ת בחייו, בשריפה גדולה אשר כילתה את הספרים. וכיוצא בזה, גם לאחר פטירתו, כאשר שנים רבות עברו על אוצר כתבי היד העצום שהניח אחרי האדר"ת עד שהחלו לראות אור בדורנו.

ואולי, יש לומר בהזירות המתבקשת, אכן החלום רמז איכשהו לסוגיית הדפסת ספרי האדר"ת, ואין אתנו יודע עד מה.

הליטות פניי באדרת

רישום זה של האדר"ת, בו הוא כותב במפורש כי הוא מחבר הספר ‘אחרית השנים’, יש בו בכדי לגלות סוד אישי אותו ביקש הכותב להסתיר: הספר ‘אחרית השנים’ יצא לאור בעילום שם המחבר! והנה כאן, בדבריו אלו, מסגיר האדר"ת כי הוא זה המחבר המסתורי. לא זו אף זו: קיימים עוד כהנה וכהנה רישומים נוספים של האדר"ת אשר גם בהם הוא חושף את עובדת היותו מחבר הספר. ויותר מכך, אפילו בספר עצמו ניתן למצוא רמזים לעובדת היות האדר"ת מחבר הספר.

הנה כך מנמק המחבר את הסיבה שהביאתו להעלים את שמו משער הספר ולא לגלות כי הוא המחבר: “ומפני שבדורנו נושאים פנים בתורה ותמו אפסו הנושאים ונותנים בדברי חבריהם המחברים בדבר הלכה כמו שהיה מלפנים וכמו שהוא עתה אצל אחינו הספרדים שיחיו ... על כן העלמתי שמי והליטות פני באדרתי לכל ישרא פני ויבא מי שירצה וישיב לשם שמים, ישוטטו הרבים ותרבה הדעת יגדיל תורה ויאדיר”.

שימו לב למליצה: “הליטות פניי באדרתי” - בה טמון כינויו המפורסם של המחבר: “האדר"ת” - ראשי התיבות של שמו. המחבר אכן מכסה ומליט את פניו, אך הוא מותיר לנו חרך להציץ ולראות כי הוא זה.

בהסכמת... המחבר!

לא זו בלבד שהאדר"ת העלים את שמו כמחבר הספר, אלא שהוא גם השתמש בתרגיל הטעיה מחוכם “בהסתרה שבתוך ההסתרה”, כדי לטשטש יותר ויותר את העקבות שיובילו אליו כמחבר: הנה האדר"ת היה ידוע בדורו כ“שר המסכים”. הסכמות רבות שלו מעטרות ספרים שונים שיצאו בזמנו, והם בעלות מראה אופייני: סגנון מליצי והערות בשולי ההסכמה על תוכן הספר.

גם את ספר זה, שכאמור יצא מתחת ידי האדר"ת, מעטרת הסכמה נלהבת של האדר"ת בכבודו ובעצמו! בתוספת הערות על הספר! וכך כותב האדר"ת בהסכמתו המפתיעה:

“ראיתי הספר אחרית השנים... והתענגתי לראותו מסודר בסדר יפה. מי יתן ויתרבו חיבורים כאלה... אבקש להיות בעזרת הרב המאורג [המאור הגדול] המחבר שליט"א אשר כוונתו ומעשיו לשם שמים, לא לבצע כסף ולא למען הכבוד, והנה נהג בה טובת עין וחייבו למען אחריו העובדים עבודת הקודש ומקיימים מצות תרומות ומעשרות כדין תורה. על כן מצוה להחזיק בידו... וכל מסייעיו ותומכיו יבורכו בכל מיני ברכות”.

ראוי גם להעתיק כאן משפט מעניין אותו כותב האדר"ת בתוך ההערות שכתב על הספר: “וכמה

בקושי כיסתה את עלויות ההפצה.

ברשימה מפורטת הוא מונה את שמותיהם של רבנים ואנשי מעשה ששילמו בעד החוברת (ביניהם הוא מונה את האדר"ת עצמו!) ואת הסכום המדויק שכל אחד שילם, כשהמסקנה היא שבקושי הצליח לכסות את ההוצאות של משלוח הספרים. והוא מסכם:

"המספרים המעליבים האלה המה עדים חיים כי קהה הרגש בקרבנו. רב אחד מהמצינים יצא בחוברת ללמד דבר חדש, מצות עשה שהזמן גרמא, והוא לא עשה לו את תורתו לקרדום לחפור או להתגדר בה, כי העלים את שמו וגם את מחיר כל החוברת הקרן והפירות הקדיש למעשי הצדקה. והנה נדפסה החוברת במספר עקצמפליארין ונשלחה לרבנים וגבירים בכל קהילות ישראל. והנה דמינו כי גשם נדבות יניפו הנדיבים היראים בראותם כי מחצית ההכנסה קדש בעד השוכתים בשביעית. והנה יצא לנו החשבון הזה שכמעט צריך היה המחבר שיח' לתת עוד מכיסו על הוצאות הפאסט. אוי לאותה בושה".

גם על סיפור השריפה שכלתה את עותקי הספר (הן 'אחרית השנים' והן 'זכר למקדש'), יחד עם לוחות ההדפסה, אנו קוראים במכתב שכותב האדר"ת לחתנו ('אדר היקר', אגרת ג'):

"גם כל הקונטרסים של זכר למקדש ואחרית השנים החביבים עלי עד לאחת עם קונטארס חשב פאר גם המאטריצין של הח"פ והאה"ש עלו כלייל על המוקד ומאוד לבי עלי עלי דוי עליהם כי הי' בדעתי להו"ל שנית ואולי לכן נענשתי כי נתעצלתי במצוה הזאת לזכות את הרבים".

הגילוי של ה'שדי חמד'

חושף זהות מחבר הספר 'זכר למקדש' היה הגאון בעל 'שדי חמד'. בקונטרסו 'באר בשדי' הוא כותב כך: "וכמדומה לי שגם במחברת הטהורה 'זכר למקדש' לידידי הגאון אבד"ק פאניוועז יצ"ו הזכיר שמי הדל בשם מחבר שדי חמד וכתוב ביר". המחברת הטהורה הלזו עמי היתה ועתה בקשתיה ולא מצאתי בבית מדרשי לא ידעתי מי שלח ידו בה".

"באחת הפעמים מביא המחבר מו"מ הלכתי אותו הוא ניהל עם אביו בעניין ברכת שהחיינו, ובעקבות זאת נחשף בשו"ת 'תשובה מאהבה' שם המחבר. התברר גם כי המחבר הסתיר קוד המאפשר את זיהויו הברור בתוך ההקדמה"

ואכן, גם בחוברת זו ניתן למצוא רמזים ששתל המחבר על זהותו. כך, למשל, הוא חותם את ההקדמה במילים: "ובימינו יראו על ההרים רגלי המבשר אליהו כי בן דוד יבוא במהרה, כתפלת עני וכואב אדם דל רש ונקלה מצפה לישועה ונחמה בתוך עמו ישראל", כשניתן להבחין באזכור השמות 'אליהו' ו'דוד'. גם כאן נציין שבאוצר כתבי האדר"ת מצויים אזכורים

ראיתי הספר אחרית השנים על מלות וידוי מעשר והתענגתי לראותו מסודר בסדר יפה, מי יתן ויתרבו חיבורים כאלו המיוסדים על מלות מיוחדות [וכאשר יאלו לאור כיואל כאלו בשנים האלו], ע"כ לבי לודעי ומכירי, אבקש להיות בעזרת הרב המאור"ג המחבר שלי"א אשר כוונתו ומעשיו לשם שמים, לא לבזוז כסף ולא למען הכבוד, והנה נהג בה טובת עין וחיצונו למען אחינו העובדים עה"ק ומקיימים מצות תרומ"ע דין תורה, ע"כ מלוא להחזיק בידו ולקנותו בכסף מלא ויקיים בו מלך תלמה יאלל פריה, וחלילה להשיג גבולו כמוהר עלינו, וכל מסייעיו ותומכיו יצורכו בכל מיני בקכות, הכ"ד המדבר לכבוד תורה ולומדיה ולכבוד המלוא ואל"ק, כו"מ יוס' ו' עש"ק ר"ח אדר תרכ"ג:

נאום אלי' דוד ראבינאוויץ תאומים באאמו"ר הגאון הצדיק מ' בנימין וצללה"ה העובר עוברת הקורש פק"ק פאניוועז יצ"ו.

הסכמת האדרת לספר אחרית השנים

הסכמות אדונינו מורינו ורבינו הרב הגאון הגדול המפורסם חכם הכולל אב"ד ור"מ דק"ק קארלסרוא והמדינה ומדינות בארץ

בהיות דערי הגיה צריכו נואר ככל פנים • והנה חברים נפל זנח כסה ומעשה ה' עמך נעיונס • אחס חס שהיטבו פניענים • וישיזו אהרונס • לא דברו חרלסונס • ורליוני וכפר זה **מרבח לספר** שפרס כל ענינים • וגם ליקט מחדשים כמו כלים חללים שונים ומל"ג כפר זה נעני כל הנינים • ונאשר שהמורני החופל מוהר **פילטא** כנ"ל כר"ו רועה להדינס חזנה עם נואר זה והאפסת לזה דוכים • שיהר פני להסבי' ולהטיל נואר רנה והרס חיו' כלות חרדים על **עשרה שנים** • של' להדינס נואר זה עד כי הלכו אלו חמים • לכן נשתחל' לה'י רעור על חשיג נגול ראשוני' • ולהדינס נחמכותו והחיוני' • **והמאזין** יגריכו און אדונים • ויחם לשיטת' לפס' ולחיות מן הנמים • ולחלות אריון על חשטו יש • והכל חס - ננינס • כ"ר הקומס פה קארלסרוא יוס נככלל בו כי עיז כי א' ללוג פק"ק למר: • יודי: המנוס **טיאה** וייל **בפראג** סנק"ק **קרלסרוא** ומחוסת נדין

הסכמת רבי טיאה וייל

רבים בהם הוא מעיד על עצמו כי הוא המחבר, ויתירה מזאת: נשתמר עד ימינו כתב היד של הספר, ובמהדורה החדשה של ספר זה בהוצאת "חברת אהבת שלום" נעשה שימוש בכתב יד זה.

מרבח לספר, ממעיט בזהותו

האדר"ת לא היה הראשון מחכמי ישראל שחידש קונספט זה, לפיו המחבר משתמש בטקטיקה מחוכמת זו בה הוא מופיע בפתח הספר כ"שר המסכים" כאמצעי שנועד להסתיר את זהותו האמיתית. בשנת תקנ"א הופיע בעיר קארלסרוא שבגרמניה ספר חדש על הגדה של פסח בשם "המרבח לספר". בשער ההגדה לא מופיע שם המחבר כלל. את הספר מעטרת הסכמה אחת ויחידה הנושאת את הכותרת: "הסכמות אדונינו מורינו ורבינו הרב הגאון הגדול המפורסם חכם הכולל אב"ד ור"מ דק"ק קארלסרוא והמדינה ומדינות בארץ", הלא הוא הגאון רבי ידידיה טיאה וייל, בנו של הגאון בעל 'קרבן נתנאל' ותלמידו המובהק של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ. גם המסכים, רבי ידידיה טיאה וייל, אינו מסגיר את זהות המחבר האלמוני, והוא מתייחס רק למוציא לאור ולשבת הספר.

המחבר האלמוני מתייחס בספרו כמה וכמה פעמים לאביו שהיה גדול בתורה ומביא בשמו ציטטות שונות. אלא שבכל אותם המקומות הוא אינו מזכיר את שמו המפורש של אביו, כך שהתעלומה במקומה עומדת.

באחת הפעמים מביא המחבר משא ומתן הלכתי אותו הוא ניהל עם אביו בעניין ברכת שהחיינו, ובעקבות זאת נחשף בשו"ת 'תשובה מאהבה' שם

המחבר.

ומשגילה לנו בעל 'תשובה מאהבה' את זהות המחבר, הרי שבכך גם מתברר לנו כי המחבר הסתיר קוד המאפשר את זיהויו הברור בתוך ההקדמה הקצרה אותה הוא כתב לספר: "אמר המרבח לספר... ידידי יהיה המספר, ובהלל ופסח יספר, יזכה לבנין בית הבחירה לכפר". צאו וראו בראשי התיבות של משפט זה כי המחבר "ידידיה וייל" חתם את שמו המלא בסוף הקדמתו לספרו.

בימינו, כבר יצא הדיון מכלל כל ספק ואנו יודעים בוודאות מוחלטת כי הספר יצא מתחת ידו של רבי ידידיה טיאה וייל. זאת בשל העובדה כי כתב ידו יוצא ממקום אחר: בגנזי בית הספרים הלאומי בירושלים מצוי האוטוגרף - כתב ידו המקורי של רבי ידידיה טיאה וייל, ממנו נדפס הספר.

איגלאי מילתא!

נמצאו למדים כי גאוני עולם, רבי ידידיה טיאה וייל והאדר"ת, מסוד ד' ליראיו, ביקשו להצניע ולכסות את שמם מספרים פרי מעלליהם, שיצאו לאור בחיים חיותם, זאת למרות היותם מחברים פוריים ביותר.

בעולם הספר ידועים מחברים רבים שהעדיפו להישאר כאלמונים, מהם כאלה שהתגלו בסופו של דבר, אולם תופעה זו בה משתמשים בהסוואה מתחכמת, על ידי פרסום "הסכמה" אותה כאילו נתבקשו מאת המחבר, היא נדידה ביותר. וכמדומה שהיא מצויה רק אצל מחברים אלו עליהם סיפרנו במאמר זה. אולם כפי שראינו, חכמי ישראל כבר חשפו את זהות המחברים והסירו את המסווה, ובוודאי טעמם ונימוקם היה עמם לפרסם עושי מצווה באהלי ספר •